

Varja Štrajn
**METAFIZIKA
V LUČI
TERAPEVTSKE
INTERPRETACIJE
WITTGENSTEINOVE
FILOZOFIJE**

125-140

ANDRIČEVA 9
SI-1000 LJUBLJANA

::POVZETEK

INTERPRETI WITTGENSTEINOVE FILOZOFIJE OBRAVNAVAJO njegovo filozofijo na dva različna načina: kot diskontinuiteto ali kot kontinuiteto. Če klasična interpretacija razlaga Wittgensteinovo filozofijo kot dve povsem različni filozofiji, ki se med seboj izključujeta, terapevtska interpretacija, ravno nasprotno, utemeljuje neprekinjenost in povezanost Wittgensteinovih tekstov.

Članek je predstavitev osnovnih tez terapevtske interpretacije, ki išče razloge za kontinuiteto v terapiji kot skupni metodi tako zgodnje kot pozne Wittgensteinove filozofije. V članku so predstavljeni in utemeljeni predvsem razlogi za terapevtsko interpretacijo Traktata, ki razume metodo Traktata kot terapijo, ne pa kot logično analizo stavkov. Ta deluje na bralca Traktata zdravilno, saj ga vodi do spoznanja, da se filozofski problemi nahajajo v metafizičnem načinu mišljenja.

Ključne besede: Wittgenstein, terapevtska interpretacija, terapija, metafizika, kontinuiteta, metoda

ABSTRACT

*METAPHYSICS IN LIGHT OF THERAPEUTIC INTERPRETATION
OF WITTGENSTEIN'S PHILOSOPHY*

Interpreters of Wittgenstein's philosophy consider his philosophy in two different ways: either as discontinuity or as continuity. If the classical interpretation interprets Wittgenstein's philosophy as two completely different philosophies, which mutually exclude each other, the therapeutic interpretation on the contrary argues for the permanent and interconnected character of Wittgenstein's texts.

The paper introduces the main theses for therapeutic interpretation, which looks for arguments in favour of continuity in therapy, as the common method of both early and late Wittgenstein's philosophy. The paper presents and explains the reasons for the therapeutic interpretation of Tractatus, which understands the method of Tractatus as therapy rather than logical analysis of sentences. The therapeutic method acts therapeutically on the reader of Tractatus, as it brings him to a realization that philosophical problems are to be found in the metaphysical way of thinking.

Key words: Wittgenstein, therapeutic interpretation, therapy, metaphysics, continuity, method

Ena od bistvenih lastnosti Wittgensteinove filozofije je, da je ni mogoče enoznačno opredeliti in se postaviti na določeno stališče, s pomočjo katerega bi lahko suvereno razlagali njene temeljne teze. Zgodovinsko gledano so se prav zato razvile različne možne interpretacije, ki se med seboj vsaj toliko prepletajo, kot si nasprotujejo, zaradi česar Wittgensteinove filozofije nikakor ni mogoče uokviriti v splošen pregled v skladu z logiko sistematičnega ukvarjanja s tematiko te filozofije.

Klasična interpretacija, ki se je naprej razvila in uveljavila na področju interpretiranja Wittgensteinovih besedil, poskuša ravno to raznolikost enega obravnavati sistemsko, s kronološko delitvijo Wittgensteinovih del v dve povsem različni obdobji. Rezultat takšnega sistematičnega ukvarjanja sta dve raznoliki in nasprotujoči si filozofiji, ki jima ni mogoče pripisati ničesar skupnega, še več, Wittgensteinova pozna filozofija celo izključuje zgodnjo filozofijo in jo presega. Tako dobimo dve metodološko urejeni filozofiji istega avtorja, pri čemer njegova pozna filozofija ne predstavlja le nadgradnjo zgodnje filozofije, ampak tudi njeno zavrnitev.

Smiselno podobno ravnajo tudi interpreti, ki, za razliko od klasične interpretacije, iščejo skupne značilnosti tako zgodnjega kot poznega obdobja in utemeljujejo Wittgensteinovo filozofijo kot kontinuiteto. Wittgensteinova dela kljub njihovi raznolikosti povezujejo v celoto, ki ima skupen cilj ozdraviti bralca vseh filozofskih zablod in metafizičnih iluzij in ga ponovno spraviti 'na pravo pot'. Filozofija je terapija ali »*boj proti začaranju našega razuma s sredstvi našega jezika*« (PI, I, 109). Skupna značilnost različnih filozofskih metod je terapija (PI, I, 133), njen namen pa je jezikovno zdravljenje simptomov metafizičnega predstavljanja sveta. Namen filozofije torej ni iskanje resnice o svetu, marveč odvrnitev od metafizičnega načina mišljenja in izražanja, ki filozofa napeljuje k reproduciranju iluzoričnih predstav o svetu. Terapevtska interpretacija se od klasične potemtakem prav nič ne razlikuje, saj prav tako določa okvir možnega razumevanja Wittgensteinove filozofije. V skladu z njenimi manirami je filozofija lahko le *jezikovna terapija*, ki filozofa vodi stran od metafizičnih utvar, ki jih je sam proizvedel, črpajoč iz bogate zgodovine preteklih filozofskih tekstov.

Članek je kratek povzetek terapevtske razlage *Logično filozofskega traktata*,¹ ki predstavlja poglobljeno besedilo zgodnjega Wittgensteinovega ustvarjanja.

∴TERAPEVTSKO BRANJE TRAKTATA

Terapevtsko branje Wittgensteinove filozofije razlagajo interpreti, ki zavračajo prvotno klasično branje, ki se je že dodobra uveljavilo in tudi prevladalo na področju interpretacij Wittgensteinove filozofije. V nasprotju s klasično interpretacijo, ki je bila in je še danes najpogostejša, terapevtskemu branju Wittgensteinovih besedil najprej ni uspelo zavzeti osrednjega mesta znotraj filozofskih razprav o Wittgensteinovi filozofiji, ki so bila v šestdesetih letih 20. stoletja prevladujoča med bralci

¹ Na kratko *Traktata*.

njegovih del. A kljub temu, je terapevtsko branje konec prejšnjega stoletja doseglo nivo prepoznavnosti in se v zadnjih nekaj letih tako zelo uveljavilo, da se lahko postavi ob bok klasičnim interpretacijam Wittgensteinove filozofije (Crary & Read 2000, 4). Vsekakor gre pri terapevtskem branju Wittgensteina za odpiranje aktualnih vprašanj, kar daje temu branju položaj, enakovreden klasičnemu branju Wittgensteinove filozofije.

Prvi, ki je v šestdesetih letih 20. stoletja razvil in kasneje vplival na razvoj razumevanja Wittgensteinove filozofije kot kontinuirane celote, je bil ameriški filozof Stanley Cavell, ki je prvi uvedel terapevtsko branje Wittgensteinove filozofije (Crary & Read 2000, 8). V svojem doktoratu, kasneje objavljenem v knjigi z naslovom *The Claim of Reason*, zagovarja in predstavi terapevtsko interpretacijo Wittgensteinove pozne filozofije. Cavellovemu vzgledu je sledil tudi John McDowell, ki je poleg Cavella eden prvih zagovornikov terapevtskega branja Wittgensteinovih filozofskih del. Tako je poleg Stanleyja Cavella John McDowell med prvimi pomembno vplival na začetni razvoj terapevtskega branja poznih Wittgensteinovih besedil (Crary & Read 2000, 8). Čeprav tako Cavell kot McDowell odobravata in dajeta prednost nekonvencionalnim branjem Wittgensteinove filozofije, v njunih komentarjih o Wittgensteinovi pozni filozofiji zelo redko naletimo na skupna mesta; a ne glede na to lahko rečemo, da obstajajo določene sorodnosti med komentarji obeh avtorjev (Crary & Read 2000, 9).

Sočasno s Cavellovo razlago, ki Wittgensteinovo pozno filozofijo razume kot jezikovno terapijo, se v šestdesetih letih prejšnjega stoletja prične uveljavljati tudi t. i. terapevtsko branje *Traktata*. Izvirne prispevke, ki zagovarjajo terapevtsko razlago *Traktata*, prispevajo tile avtorji: Hidé Ishiguro, Rush Rhees in Peter Winch (Crary & Read 2000, 11). Vsi ti interpreti, vključno s Cavellom in McDowellom, sestavljajo skupino filozofov, ki je prva razvila nov in drugačen pristop k branju Wittgensteinove filozofije. Od šestdesetih let pa vse do danes se je njihova razlaga razvila, uveljavila in tako zelo izpopolnila, da govorimo o terapevtski interpretaciji Wittgensteinove filozofije, ki to filozofijo jemlje in razume kot celoto in ne več kot mišljenje, razdeljeno v dve ali več med seboj ločenih filozofij. Razlika med zagovorniki terapevtskega branja iz šestdesetih let prejšnjega stoletja in poznejšimi interpreti tovrstnega branja, kot so Alice Crary, Rupert Read, Cora Diamond, James Conant, Juliet Floyd in še nekaterimi drugimi, je predvsem v tem, da pionirji terapevtskega branja *Traktata* resda uspešno pokažejo na terapevtski namen v *Traktatu*, ne uspe pa jim prikazati terapevtske plati same metode iz *Traktata*. Vprašanje, na kakšen način je metoda v *Traktatu* terapevtskega pomena za Wittgensteinovo filozofijo, zadovoljivo pojasnita šele Cora Diamond in James Conant ter filozofi mlajše generacije (na primer Juliet Floyd, Hilary Putnam, David R. Cerbone, Edward Witherspoon itd.), ki se pridružujejo njunim stališčem (Crary & Read 2000, 11) in si jih prizadevajo še nadgraditi z dodatnim argumentiranjem tovrstnega branja Wittgensteinove filozofije.

Predvsem je treba poudariti, da je ključnega pomena za terapevtsko branje *Traktata* ravno prikaz metode kot terapije, s pomočjo katere naj bi se naravni jezik skozi

logično analizo jezika dokončno osvobodil vseh metafizičnih zablod. Logična analiza stavkov torej pomeni nekakšno 'terapevtsko očiščenje' vsakdanjega jezika vseh aporij, ki so posledica in rezultat tradicionalnega metafizičnega načina razmišljanja v filozofiji. Če stavki niso logično možni, potem, vsaj za Cora Diamond in Jamesa Conanta, nimajo nikakršnega pomena, kljub temu da se na prvi pogled dozdeva, da jih razumemo (Crary & Read 2000, 12). Stavki vsakdanjega jezika imajo pomen le, če so logično pravilni, v nasprotnem primeru so brez pomena in so torej nesmiselni. Prav ta zmota o razumevanju metafizičnih resnic temelji na dejstvu, da ni mogoče razumeti nečesa, kar je logičen nesmisel. Metafizične trditve so v resnici zmote, saj so zajete v stavkih, ki so logični nesmisli in kot taki nujno brez pomena. Zato trditve, ki jih je skozi zgodovino filozofije postavila metafizika, za Diamondovo in Conanta nimajo pomena in so nesmisel (Diamond 2000, 151, 158–160).

Cora Diamond in James Conant vidita bistvo vsebine *Traktata* ravno v uporabi metode logike, ki deluje na naravni jezik 'zdravilno' (terapevtsko), ker nam pomaga spoznati in premagati dolgoletne zablode, v katere nas je privedla metafizika, s tem ko je kršila pravila logične analize naravnega jezika. Zato je za Diamondovo in Conanta temeljno vprašanje, na kakšen način brati *Traktat*, in nadalje, ali je uporaba metode v *Traktatu* terapevtskega pomena za analizo vsakdanjega jezika po eni strani in za vsebino *Traktata* po drugi strani (Crary & Read 2000, 12).

Terapevtsko branje *Traktata* je tako bistvenega pomena za drugačno razlago Wittgensteinove filozofije, saj bi terapevtsko branje ob pomanjkljivi argumentaciji zgodnjih besedil, ki ne bi prepričljivo izkazovala 'terapevtskega značaja', ne imelo trdne osnove za lastno utemeljitev. Terapevtska interpretacija bi obvisela v zraku, saj interpreti ne bi mogli biti z gotovostjo prepričani o pravilnosti svojih tez. Zato je za novejša branja bistvenega pomena ravno dokazljivost terapevtskega značaja same logične metode v *Traktatu*. Če namen metode ne bi bil terapevtski, ampak bi ta izkazovala drugačen namen, potem ne bi mogli z gotovostjo govoriti o terapevtski težnji. To bi posledično pomenilo konec razprave o terapevtskem branju Wittgensteinove filozofije, kot jo je zastavil Stanley Cavell, ko je Wittgensteinovo pozno filozofijo razumel kot prizadevanje za ozdravitev filozofije od bolezni metafizičnih zablod. Zato nas *Traktat* odreši iluzije, da se je s filozofijo moč ukvarjati na tradicionalen način skozi prezentacijo nesmiselnih stavkov naravnega jezika, kot je to počela metafizika. Bistvo navidezno smiselnih stavkov (stavkov metafizike) je ravno v tem, da nas sprva napeljejo k metafizičnemu načinu filozofiranja, s tem pa nam hkrati tudi že pokažejo pot, ki nas bo odrešila utvar, v katero nas je pripeljal metafizični način mišljenja (Crary & Read 2000, 13).

Za terapevtsko branje je torej značilno razumevanje Wittgensteinove filozofije kot terapije, obenem pa gre za obravnavanje te filozofije kot celote, kar ta pristop loči od vseh klasičnih pristopov branja Wittgensteinove filozofije. In če naj se terapevtsko branje Wittgensteina razlikuje od klasičnega, potem mora utemeljiti metodo logike v *Traktatu* kot terapijo, sicer mu uide celostni pogled na Wittgensteinovo filozofijo. V tem primeru ne bi bilo nikakršnega razlikovanja med klasičnim in te-

rapevtskim branjem. Zato je prispevek Core Diamond in Jamesa Conanta ključen za utemeljitev interpretacije Wittgensteinove filozofije kot terapije. Cora Diamond in James Conant se v svojih razlagah *Traktata* navezujeta v glavnem na začetek in konec knjige (njuno branje se nanaša predvsem na Wittgensteinove izjave iz predgovora k *Traktatu* in na končne aforizme, v katerih Wittgenstein govori o nesmiselnosti stavkov iz *Traktata* (Crary & Read 2000, 12)), še posebej pa se sklicujeta na predzadnji aforizem (natančneje na TLP 6.54), iz katerega izhaja, da v *Traktatu* ne gre toliko za razumevanje same vsebine knjige in njenih stavkov, kot za prepoznavanje avtorjevega namena oziroma za razumevanje samega Wittgensteina (Crary & Read 2000, 13). Spoznanje o nesmiselnosti stavkov iz *Traktata* za Diamondovo in Conanta tako v resnici pomeni razumevanje namena avtorja in ne, kot bi sprva pričakovali, premisleka o stavkih samih (Crary & Read 2000, 13). Zato bo šele tisti, ki »me je razumel« (TLP 6.54) lahko spoznal pravo vsebino *Traktata* – to pa je v spoznanju metafizične *iluzije* kot utvare, do katere nas je privedel sam jezik s svojo ustaljeno rabo v filozofiji. Edino na ta način, skozi *aktivno* delovanje jezika, bomo lahko spoznali pravo naravo stavkov metafizike na eni strani, in resnični namen avtorja na drugi strani. Če torej želimo, da bi nas jezik v svojem delovanju privedel do pravega spoznanja o svetu, »moramo te stavke prevladati« (TLP 6.54) in sprevideti njihovo neresnično predstavo. Vsebinska *Traktata* torej ni mišljena kot potrjevanje na začetku postavljenih premis (hipotez) v argumentu, pač pa kot delovanje naravnega jezika, s pomočjo katerega ob koncu *Traktata* spoznamo sledeče:

1. nesmiselnost stavkov v *Traktatu*,
2. nesmiselnost metafizike,
3. nesmiselnost filozofije kot udejanjanja metafizičnega načina mišljenja in
4. iluzornost trditve, da *Traktat* zagovarja metafizične trditve ali da se nagiba k metafiziki.

Namen *Traktata* se potemtakem v resnici skriva v smiselnosti namena tez njegovega avtorja – to je v smiselnosti stavkov metafizike, če nam ti skozi delovanje naravnega jezika pomagajo priti do spoznanja o iluzorni naravi filozofije kot metafizike. *Traktat* se tako torej začne s predstavitevijo tipičnih stavkov, ki bi jih izrekli metafiziki (na primer stavkov o substanci – TLP 2.021, 2.0211, 2.0231, 2.024, 2.025). Na ta način, skozi branje *Traktata*, nas Wittgenstein povabi k aktivni udeležbi izražanja metafizičnih stavkov, kar pomeni, da smo ob branju *Traktata* aktivno udeleženi v procesu izrekanja metafizičnih struktur. In ravno to *jezikovno delovanje* metafizičnih stavkov nam pomaga priti do spoznanja, da sta njihova narava in obstoj le navidezna. Stavki metafizike so iluzorni in njihova naloga v *Traktatu* je, da nam skozi lastno utvaro pomagajo spoznati svojo navideznost (Crary & Read 2000, 13). Namen *Traktata* ni v zavrnitvi metafizike ali zavrnitvi filozofije kot metafizike, ampak je njegova naloga ugotavljanje njene uporabnosti v filozofiji, saj lahko le ob njeni pomoči sprevidimo filozofsko utvaro metafizičnih stavkov in njihovo vrednost ali pravzaprav nevrednost za filozofijo. Prihodnost filozofije potemtakem ni v nadaljnjem razvoju metafizike kot temeljne filozofske discipline, ampak v terapev-

tskem očiščenju naravnega jezika vseh metafizičnih struktur. Filozofija naj proučuje to, kar se nahaja pred nami in do česar lahko dostopamo s pomočjo naravnega jezika. Naloga filozofije ni v iskanju resnice onkraj jezikovnih zmožnosti človeškega mišljenja in razumevanja sveta (kot je to značilno za metafiziko), ampak v prepoznanju stavčnih struktur naravnega jezika in njihovega pomena glede na različne jezikovne igre, v okviru katerih se naravni jezik giblje in deluje. Delovanje jezika je torej bistvena značilnost tudi pri interpretaciji *Traktata* in ne le v *Filozofskih raziskavah*. Zato je ena ključnih potez terapevtskega branja ravno izpostavitve in poudarjanje delovanja naravnega jezika v *Traktatu*. Cora Diamond in James Conant namreč vidita najpomembnejše sporočilo *Traktata* ravno v aktivni udeležbi izrekanja metafizičnih izjav s strani bralca, saj bo ta šele tako sprevidel zmotnost vsega spoznanja, do katerega se je skozi zgodovino filozofije dokopala metafizika. *Traktat* potemtakem lahko razumemo le, če smo sami kot bralci aktivno udeleženi pri izrekanju metafizičnih izjav – če se torej ob začetku *Traktata* prepustimo tradicionalnim spoznanjem metafizike, ki nas s svojimi tipičnimi izjavami o substanci, statusu predmeta, svetu in biti itd. zapelje, da se ji pridružimo v samem procesu izjavljanja metafizičnih struktur. Šele ko bomo prešli celotni potek izjavljanja metafizičnih stavkov, bomo lahko sprevideli nesmiselnost in navideznost tovrstnih izjav. Metafizika je tako iluzorna, nesmiselna in zmotna, ker krši temeljne logične postavke naravnega jezika in nas napeljuje k prepričanju o preseganju človeških zmožnosti razumevanja sveta onkraj naravnega jezika in njegovih logičnih zapovedi. Obljube o spoznavanju biti in resnice metafizike so prazne in zavajajoče, saj jim ne uspe izpolniti naših pričakovanj, ki jih imamo glede na obljube metafizike. Metafizika kot filozofska disciplina je za filozofijo relevantna le toliko, kolikor uspe pokazati na tančico iluzije, s katero zakriva jasen pogled na naravni jezik in na mesto sveta v njem. Metafizične izjave imajo v *Traktatu* predvsem aplikativen značaj, katerega naloga je, da nas skozi proces aktivnega izjavljanja stavkov metafizike privedejo do spoznanja o lastni utvari. Vloga metafizike v *Traktatu* je torej ključnega pomena in hkrati pogoj za nadaljnje filozofsko ustvarjanje in filozofijo. Metafizika v *Traktatu* ne pomeni konca filozofije, ampak je znanilka njenega začetka. Za Wittgensteina možnost filozofije ne pomeni konca metafizičnega izrazoslovja in terminologije v naravnem jeziku, ampak filozofovo zmožnost prepoznati metafizično izjavo in z logično analizo ugotoviti njeno iluzornost. Šele ko bo filozof zmožen prepoznati metafizične izjave kot iluzorne, šele ko bo sam pri sebi osvojil to zmožnost, bo šele zmožen filozofiranja v pravem pomenu besede. Potemtakem je zmožnost filozofa, da prepozna metafizične strukture kot iluzorne, nujni pogoj za afirmacijo filozofije, saj brez filozofove sposobnosti preseganja metafizičnih zmot filozofija za Wittgensteina ni mogoča. *Traktat* zato ne pomeni konca filozofije, ampak napoveduje njen začetek. *Traktat* je začetek kontinuitete mišljenja v strukturah naravnega jezika. Brez preseganja metafizike in soočenja z njenimi zmotami ne bi bilo možno razviti analize naravnega jezika in dojemanja pomena v jeziku. Še drugače, če brez zrcala ne moremo ugledati lastne podobe, tudi brez analize naravnega jezika ne moremo

dojeti zmot metafizičnega mišljenja, v katere se je ujela filozofija v vsem svojem tisočletnem razvoju. Filozofiji potemtakem ne gre več za iskanje biti, resnice ali spoznanja o biti, ampak je njen predmet logična analiza naravnega jezika, s katero se bo mogoče izogniti vsem zagatam metafizike. Zato Cora Diamond in James Conant vidita ključni moment *Traktata* ravno v sprevidenju namena njenega avtorja – torej ravno v spoznanju, da nesmiselnost stavkov v *Traktatu* v resnici odraža razumevanje avtorja *Traktata*, ne pa razumevanje stavkov samih (Crary & Read 2000, 13). Ta uvid pa ni le ključnega pomena za razumevanje *Traktata* in Wittgensteinove filozofije, ampak je predvsem bistvenega pomena za filozofijo in njeno prihodnost. Status filozofije tako ni ne znanstven (saj filozofija ne more biti znanost, temveč je lahko le več ali manj od znanosti) ne metafizičen, ampak *lingvističen* in *logičen*, če je nujni pogoj za logično analizo stavkov in njihovo razumevanje. Bistvo prihodnosti filozofije torej ni ne v ontologiji ne v epistemologiji, marveč v *logiki* kot poglavitni filozofski metodi. Ali rečeno drugače: logična analiza stavkov predstavlja nujni pogoj za možnost filozofskega mišljenja in filozofskega ustvarjanja. Zato je ravno vprašanje metode ključnega pomena ne le za sam *Traktat* in Wittgensteinovo filozofijo v celoti, ampak za filozofijo nasploh. Filozofija bo možna le, če bo upoštevala in dosledno aplikativno izvajala filozofsko metodologijo – to je aplikacijo metode logike kot logične analize stavkov naravnega jezika.

Logična metoda v *Traktatu* ima veliko skupnega z metodo jezikovnih iger v filozofiji poznega Wittgensteina, čeprav se od nje tudi precej razlikuje. Če primerjamo *Traktat* in *Filozofske raziskave*, ugotovimo precejšnjo razliko tako v temah kot v rabi metodologije. V *Traktatu* prevladuje uporaba metode logike, v *Filozofskih raziskavah* pa Wittgenstein razvije novo metodo, to je metodo jezikovnih iger, ki za razliko od metode logike iz *Traktata* dopušča precej širši spekter možnih jezikovnih struktur in zajema naravni jezik v celoti. Raba metode v Wittgensteinovi filozofiji, kot jo razumeta Cora Diamond in James Conant, ne pomeni poudarjanja različnosti, pač pa iskanje skupnih potez obeh metod, ki jo interpretira vidita v dojemaju terapije. Namen metode logične analize stavkov v *Traktatu* in metode jezikovnih iger iz *Filozofskih raziskav* je glede na njuno interpretacijo Wittgensteinove filozofije zelo podoben (Crary & Read 2000, 13), saj je cilj obeh metod terapevtsko preiskovanje vsakdanjega jezika, vse z namenom »reševanja problemov in odpravljanja težav« (PI, I, 133), v katerih se znajde naravni jezik zaradi nedosledne in ustaljene rabe metafizičnih jezikovnih struktur. Naloga filozofije je, da s pomočjo metode prepozna takšne metafizične strukture in uvidi njihov iluzorni in nesmiselni značaj, saj bo šele tako možno tvoriti pomensko razumljive stavke, ki bodo izražali filozofski smisel.

Cora Diamond in James Conant v svoji interpretaciji Wittgensteinove filozofije obema metodama v Wittgensteinovi filozofiji poleg skupnega terapevtskega značaja pripisujeta tudi dialektično strukturo (Crary & Read 2000, 13). Čeprav zagovarjata stališče, da *Traktatu* zmanjka določen način izvajanja dialektike (saj v *Traktatu* ne gre za množico dialogov med različnimi sogovorniki), menita, da metoda predikativne logike v *Traktatu* predvideva ravno to, kar predpostavlja metoda jezikovnih iger

v *Filozofskih raziskavah*: »prehod od neočitnega nesmisla k očitnemu« nesmislu (PI, I, 464). Razkrivanje nesmiselnih metafizičnih struktur v naravnem jeziku je torej osnovna naloga tako zgodnje kot pozne Wittgensteinove filozofije. In ravno prepoznavanje metafizičnih struktur v naravnem jeziku lahko razkrivamo le na dialektičen način (oziroma preko dialektičnega procesa). Tega se mora udeležiti vsakdo, ki hoče spoznati utvaro, ki jo ustvarja metafizika s svojimi na videz razumljivim stavčnimi strukturami. Te se po končani analizi jezika (tako logični kot gramatični v jezikovnih igrah) prelevijo v nesmisel – v stavke naravnega jezika brez smisla. Filozofova sposobnost prepoznavanja metafizičnih struktur je potemtakem neke vrste majevtika ali dialektični proces, ki za razliko od Sokratove majevtike ne postavlja vprašanj, s katerimi je Sokrat pomagal sogovorniku poiskati pravičen odgovor, ampak filozofu preko logičnega procesa analize stavkov omogoča:

1. prepoznati metafizične strukture,
2. jih razlikovati od drugih stavkov vsakdanjega jezika,
3. s pomočjo logične analize vsakdanjega jezika prepoznati njihovo utvaro in
4. spoznati metafizične strukture za iluzorne.

Proces prepoznavanja, določanja in spoznavanja metafizičnih struktur v naravnem jeziku kot iluzornih poteka tako, da filozof na začetku samega procesa privzame metafizično strukturo kot resnično tezo in jo skozi procesa stavčne analize spozna za nesmiselno – torej za neresnično antitezo. Dialektika *Traktata* se tako odvija skozi dialektični proces postavljanja tez in ugotavljanja njihove nesmiselnosti, pri čemer je bistvo dialektičnega procesa ravno v razkrivanju prikritega nesmisla metafizičnih konstrukcij naravnega jezika. Zato je osnovni namen dialektike v Wittgensteinovi filozofiji (kolikor je pri Wittgensteinu mogoče govoriti o dialektiki) pokazati na očitnost prikritega nesmisla metafizičnih izjav (Crary & Read 2000, 13).

Kljub temu, da v Wittgensteinovi filozofiji ne moremo govoriti o dialogu v smislu starogrškega dialoga, ki je temeljna značilnost starogrške dialektike (Sokratove, Platonove in stoiške) in s pomočjo katerega Sokrat in njegovi sogovorniki analizirajo pomen pojmov, pa vendarle analiziranje metafizičnih struktur v Wittgensteinovi filozofiji ohrani temeljni značaj dialektike kot sposobnosti mišljenja o smiselnosti in pravilnosti stavčnih struktur v stavkih naravnega jezika. Zato Cora Diamond in James Conant interpretirata Wittgensteinovo zgodnje in pozno obdobje kot dialektični proces stavčne analize vsakdanjega jezika, namen katere je odkrivanje metafizičnega nesmisla v stavčnih strukturah in spoznanje teh struktur kot jezikovnega slepila, v katerega se zaplete metafizik oziroma tisti filozof, ki v dialektičnem procesu analize stavkov ni zmožal sprevideti lastne zmote.

Cora Diamond in James Conant sta nedvomno pomembno prispevala k teoriji interpretacije Wittgensteinove filozofije kot kontinuirane celote. Brez njunega poglobljenega razumevanja, ki vidi bistvo *Traktata* ravno v afirmaciji metode logike (natančneje predikatne logike) kot jezikovne samoterapije bralca *Traktata*, bi le s težavo upravičili terapevtsko branje Wittgensteinove filozofije v celoti. Ključno za njuno interpretacijo je ravno razumevanje metodologije v Wittgensteinovih delih,

ki jo interpretira razumeta in razlagata kot kontinuirano terapijo naravnega jezika, ki se nikoli ne konča, saj je odprtost naravnega jezika za metafizične strukture, ki se vedno znova porajajo, brezmejna.

::LOGIČNA ANALIZA STAVKOV TRAKTATA

Na začetku *Traktata* Wittgenstein predpostavi pravilnost določene metafizične teze o svetu. Svet je »celotnost dejstev ali obstoječih stanj stvari« (TLP 1.1, 2.04), je »vse, kar se primeri«, (TLP 1) in je pogojen s substancno, zato smo, kot navaja Wittgenstein v Dnevnikih, »v vsakem primeru na nek način odvisni in temu, od česar smo odvisni, pravimo Bog« (NB, str. 74e). Substanca je glede na celoto sveta svetu zunanja in »obstaja neodvisno od tega, kar se primeri« (TLP 2.024). 'Bog' ali 'Življenje' sta le drugo ime za substancno, ki določa svet, kar pa ne pomeni, da velja tudi nasprotno – torej, da biva svet neodvisno od substance. Substanca je nujni pogoj za obstoj sveta in tvori njegovo bitnost, ki se izraža skozi najsplošnejšo formo stavka oziroma skozi splošno formo resničnostne funkcije (TLP 6). Vsi stavki, izraženi v jeziku moderne formalne logike, so rezultat postopne uporabe operacije najsplošnejše forme stavka, pri čemer se pri opisovanju metafizičnih pojmov nanašajo na predmete, ki »tvorijo substancno sveta« (TLP 2.021) – torej na predmete, ki so svetu zunanji. Takšno slikanje sveta klasična filozofija v zgodovini metafizike obravnava znotraj etičnih dimenzij in poskuša racionalno opredeliti, kakšen naj bo svet in kako naj posamezniki ravnajo v njem, da bi dosegli skupno dobro. Svet je v klasični filozofiji opredeljen z etičnimi in metafizičnimi kategorijami, ki jih Wittgenstein ob koncu Traktata označi za nesmiselne, saj smisel sveta ni prisoten v svetu, ampak »mora biti zunaj njega. V svetu je vse, kot je, in se vse dogaja, kot se dogaja; v njem ni nobene vrednosti – in tudi če bi bila, bi bila brez vrednosti« (TLP 6.41). Kajti »če bi bila neka vrednost, ki ima vrednost, mora biti zunaj vsega dogajanja in tako-bivajočega. Zakaj vse dogajanje in tako-bivajoče je slučajno« (TLP 6.41). In nadalje, »to, kar ustvarja ne-naključno, ne more biti v svetu, zakaj sicer bi tudi to bilo spet naključno. To mora biti zunaj sveta« (TLP 6.41).

Obstoj etičnega je v Wittgensteinovi zgodnji filozofiji pogojen z nujnostjo obstoja nad-svetnega (transcendentnega). Etiko iščemo zaman, če jo poskušamo najti v svetu naključij, v katerem živimo. Bivajoče lahko le biva, obstaja in se potrjuje skozi lastno eksistenco, skozi lastni obstoj, ki omogoča njegovo delovanje. Stvari so le tako ali drugače in nič drugače, so torej možne le kot trenutni dogodki, ki so nenehno v teku. Stanja stvari lahko obravnavamo le kot dejstva, oropana vseh etičnih meril, saj etična merila ne veljajo v svetu, ki se nenehno spreminja. Ko govorimo o stvareh, lahko izrekamo le stavke o dejstvih ali stanju stvari, ne moremo pa govoriti o moralno-vrednostnih sodbah, ki segajo na področje etičnega. Ker »stavki ne morejo izražati nič višjega« (transcendentnega), je jasno, da »ne more biti nobenih stavkov etike« (TLP 6.42). Torej: »jasno je, da etike ni mogoče izreči.« (TLP 6.421) Stavki etike so za Wittgensteina neizrekljivi, saj ne naravni jezik ne jezik formalne logike

etičnega smisla ne moreta izraziti. Zato so vsi stavki o substanci, Bogu, eksistenci, esenci, kavzalnosti in metafiziki, sicer pomensko možni (z njimi lahko tvorimo o njih pomenske stavke), vendar so takšni stavki nesmiselni, če jih logično analiziramo. Ker stavki metafizike ne obstajajo, tudi o metafiziki ni moč govoriti. Metafizika, če bi bila možna, je za Wittgensteina nesmiselna, ker presega tako zmožnosti našega spoznanja kot zmožnosti ubeseditve v vsakdanjem jeziku oziroma sega preko meja našega sveta. Metafizika in etika sta transcendentni in imata smisel le izven jezikovnih mej stavkov predikatne logike. Ker se o stavkih etike in metafizike ne moremo jezikovno izražati, »moramo o tem molčati« (TLP 7).

Klasična predpostavka filozofije o etičnih dimenzijah sveta kot metafizične celote, ki jo Wittgenstein postavi za tezo na začetku *Traktata*, se preko logične analize stavkov izkaže za napačno, ker teza in antiteza ne moreta veljati hkrati. Wittgenstein sklepa, da so stavki metafizike nesmiselni. Torej metafizike, vsaj za nas, v okvirih, kot jih dopušča naš jezik, ni, saj takšno spoznanje presega naše spoznavne zmožnosti.

Zanima nas le tisto, kar lahko opišemo z jezikom. Česar ni mogoče ubesediti v stavkih, o čemer ne moremo govoriti, ker presega naše spoznavne zmožnosti, ni predmet filozofske obravnave, saj ni relevantnega pomena za filozofijo. Ker torej metafizični stavki za filozofsko presojo in razumevanje niso bistveni, je nujno zavrniti pojmovanje metafizike kot prevladujočega načina mišljenja in razmišljanja v filozofiji. Wittgenstein zaključuje *Traktat* z naslednjim pojasnilom:

»Moji stavki nudijo pojasnitev s tem, da jih bo tisti, ki me je razumel, na kraju spoznal za nesmiselne, ko se bo skozi njih – na njih – povzpел iz njih. (Mora tako rekoč odvreči lestev, potem ko je splezal po njej.)

Te stavke mora prevladati, potem bo videl svet pravilno.«

(TLP 6.54)

Stavki metafizike so torej nesmiselni. Takšne stavke lahko sicer razumemo površinsko, vendar so nesmiselni globinsko. Kot značilne primere nesmiselnosti metafizičnega stavka najdemo v *Traktatu* stavke o substanci, ki jih Wittgenstein z logičnim argumentom *ad absurdum* zavrne kot nesmiselne. Na začetku *Traktata* predpostavi obstoj (eksistenco) substance kot biti, tezo torej, ki se ob koncu *Traktata* izkaže za nesmiselno. Potek sklepanja je naslednji:

1. h1 Substanca je forma in vsebina. (TLP 2.025)

2. h2 Substanca biva (leži) zunaj sveta in je neodvisna. (TLP 2.024, 6.41)

3. h3 Vse, kar biva (leži) zunaj sveta, ima vrednost. (TLP 6.41)

⊢ Substanca, ki jo sestavljata forma in vsebina, ima vrednost, ker leži zunaj sveta.

1. h1 Vsi možni stavki, ki so zgrajeni pravilno, so smiselni. (TLP 5.4733)

2. h2 Stavek 'Substanca je forma in vsebina' je možen stavek, ki je zgrajen pravilno. (TLP 5.4733)

⊢ Stavek 'Substanca je forma in vsebina' je smiseln stavek.

1. h1 Smiselni stavki ne morejo izraziti nič višjega, torej, ničesar, kar je zunaj sveta. (TLP 6.42)

2. h2 Smiselni stavki govorijo le o svetu. (TLP 6.42)
3. h3 Stavek 'Substanca je forma in vsebina' je stavek, ki govori o stvareh, ki so zunaj sveta. (TLP 2.024)

⊢ **Stavek 'Substanca je forma in vsebina' ni smiseln stavek, ker ne govori o svetu.**

⊢ **Stavek 'Substanca je forma in vsebina' je nesmiseln stavek.**

⊢ **Ker je stavek o substanci nesmiseln, o substanci ne moremo govoriti. (TLP 7)**

Iz prikazanega načina sklepanja je razvidno, da o pojmu substance ne moremo govoriti, saj so stavki o substanci nesmiselni. Ker ni smiselnih stavkov o substanci, tudi smiselnih stavkov o metafiziki ne more biti. Vsi stavki metafizike (stavki, ki vsebujejo metafizične pojme, kot so npr. substanca, bit, bitnost, eksistenca, esenca, bivajoče itd.) so možni le kot nesmiselni stavki. Problemi filozofije so problemi filozofije kot metafizike, ki tvori takšne (nesmiselne) stavke. Če naj »*filozofski problemi popolnoma izginejo*«, je treba premagati tako metafiziko kot metafizični način izražanja (PI, I, 133).

Naloga filozofije v *Traktatu* torej ni v iskanju resnice o biti (substanci) z namenom pridobivanja novih ontoloških spoznanj, pač pa z uporabo primerne metode zdravljenja (v *Traktatu* je to logična analiza stavkov) zagotoviti ustrezno terapijo, ki bo uspešno odpravila jezikovne nesmisle, nastale v zgodovini filozofije kot metafizike.

Filozofija v zgodnjem obdobju Wittgensteinovega ustvarjanja torej ni metafizika ali znanost o prvih počelih (vzrokih), kot jo definira Aristotel v *Metafiziki*, niti ni znanost v smislu naravoslovnih disciplin, ki si metodično prizadevajo priti do sistematično izpeljanih, predvsem pa dokazljivih spoznanj resnic o svetu.

Kaj potem pravzaprav terapevtska interpretacija Wittgensteina prispeva k 'novi razlagi Wittgensteinove filozofije', če množica znanstvenih metod ne vodi k novim znanstvenim spoznanjem, ampak le k določitvi pravilnosti (ali nepravilnosti) mišljenja? Ali je Wittgensteinova filozofija res tako zelo oddaljena od starogrških večnih temeljev antične filozofije kot težnje po pravilnosti izražanja misli oziroma kot težnje po resničnosti izražene, ki pa ne označuje odnosa vsebine stavkov jezika v razmerju do stvari, ampak formo izraženih misli?

::KRITIKA KLASIČNE INTERPRETACIJE

Terapevtska interpretacija pomeni po eni strani kritično ovrednotenje klasične interpretacije, ki spregleda pomen terapevtskega momenta Wittgensteinove filozofije in naravnega jezika, po drugi strani pa uvid v zmotnost klasične interpretacije, ki reducira mišljenje na ustaljeno rabo Wittgensteinove filozofije, kar ima za posledico standardizirano razumevanje te filozofije. Na kratko, terapevtska interpretacija očita klasičnim običajno, predvidljivo in že znano razumevanje Wittgensteinove filozofije.

Zagovorniki terapevtske interpretacije opozarjajo na kontradiktornost klasične interpretacije, ki izhaja iz poznega obdobja Wittgensteinove filozofije, natančneje iz

Filozofskih raziskav. Stališče terapevtske interpretacije je, da klasična interpretacija razume filozofijo *Filozofskih raziskav* kot kritiko filozofije v *Traktatu*, hkrati pa v svoje razlage filozofije *Filozofskih raziskav* vnaša ravno to, kar naj bi *Filozofske raziskave* kritizirale in odpravile. Če Wittgenstein v *Traktatu* jezik logike obravnava v njegovem razmerju do realnosti (predmetov in stanja stvari, ki ga ti predmeti tvorijo), v *Filozofskih raziskavah* opusti takšno obravnavo in stavkov naravnega jezika ne obravnava več v njihovi zunanji relaciji s svetom, ampak ta zunanji odnos med vsakdanjim jezikom in svetom, na katerega se vsakdanji jezik nanaša, ponotranji. Očitek in kritika terapevtske interpretacije klasični interpretaciji je, da zunanje razmerje med naravnim jezikom in svetom (predmetom), ki ga Wittgenstein v *Filozofskih raziskavah* odpravi in razlaga kot lastnost notranje gramatične strukture jezika – torej kot ponotranjeno razmerje, klasična interpretacija še vedno razume in razlaga kot zunanje razmerje med stavki naravnega jezika in realnostjo (oziroma svetom kot predmetom obravnave jezika). Stališče terapevtske interpretacije je potemtakem, da moramo naravni jezik v *Filozofskih raziskavah* razumeti iz njega samega. Ali še drugače: če se mora stavek v *Traktatu* ujemati s stanjem stvari oziroma s konfiguracijo zunanjih predmetov v svetu, zato da bo resničen, je v *Filozofskih raziskavah* resničnost stavka odvisna od rabe stavka v naravnem jeziku, ne pa od korespondence s svetom kot predmetom obravnave (Crary & Read 2000, 3).

Namen terapevtske interpretacije torej ni le na novo opredeliti Wittgensteinovo filozofijo skozi kritiko klasične interpretacije, temveč dosledno upoštevati samega Wittgensteina in slediti njegovim željam ter namenu – to je, podvreči jezik terapiji in ga tako 'očistiti' vseh jezikovnih aporij. Zagovorniki terapevtske interpretacije se pri razlagi Wittgensteinove filozofije torej poskušajo izogniti metafiziki in idealizmu, ki nastaneta kot posledica razlaganja pomena naravnega jezika v kavzalni odvisnosti od zunanjega sveta. Odvrnitev od metafizike, idealizma in iskanja pomena besed v zunanjem pozicioniranju predmetov vidijo kot rešitev pri razumevanju filozofije kot terapije. Poudarek ni več na sami filozofiji, ampak na edinstvenem namenu filozofije, ki je terapevtski (Crary & Read 2000, 2–3). Cilj zagovornikov terapevtske interpretacije je doseči ravno to, kar klasični interpretaciji vedno znova uide: eksaktnost in konsistentnost med interpretacijo Wittgensteinove filozofije in to filozofijo samo. Skladnost interpretacije z njeno filozofijo je po njihovem prepričanju mogoče doseči le, če Wittgensteinovo filozofijo razumemo kot terapijo, torej če obravnavamo njene metode kot terapije. Zato Alice Crary v svojem uvodu v knjigo *The New Wittgenstein* opredeli Wittgensteinovo filozofijo kot filozofijo, ki ima ob uporabi različnih metod »terapevtski namen« (Crary & Read 2000, 1–5). Ob predpostavki bistvenega namena filozofije, ki se nanaša na odpravo metafizičnih zablod in jezikovnih aporij, je torej nujno poenotenje vseh filozofskih metod na terapijo samo. Različne metode se, kljub temu da nimajo ničesar skupnega medsebojno prepletajo in povezujejo v skupnem namenu ozdraviti filozofijo. Interpreti terapevtske interpretacije obravnavajo Wittgensteinovo filozofijo kot terapijo in s tem vzpostavijo povezavo med filozofijo zgodnjega in poznega obdobja (med filo-

zofijo Traktata in filozofijo Filozofskih raziskav). Razlog, zakaj zagovorniki terapevtske interpretacije razumejo in razlagajo Wittgensteinovo filozofijo kot terapijo, pa izhaja neposredno iz *Filozofskih raziskav* (PI, I, 133), kjer Wittgenstein filozofske metode primerja s terapijami. Terapevtska interpretacija Wittgensteinove filozofije je torej značilna predvsem za Wittgensteinovo pozno obdobje, ne pa za čas nastanka *Traktata*, kjer klasične interpretacije *Traktata* dopuščajo razlage metafizičnih stavkov kot nesmiselnih, a z namenom smiselne ubeseditve metafizičnega smisla. Zato si terapevtska interpretacija prizadeva utemeljiti metodo logične analize stavkov v *Traktatu* kot terapevtsko, saj je ravno takšna razlaga *Traktata* nujna za razumevanje Wittgensteinove filozofije kot kontinuirane celote. K utemeljitvi metode logične analize stavkov v *Traktatu* kot terapije prispevata Cora Diamond in James Conant, ki v svojih komentarjih razvijeta terapevtsko branje *Traktata* in s tem predstavita nove argumente za podporo terapevtskemu branju Wittgensteinove filozofije.

Cora Diamond v eseju z naslovom *Ethics, imagination and the method of Wittgenstein's Tractatus* predstavi stališče *Traktata*, ki je diametralno nasprotno stališču klasične interpretacije, v katerem zagovarja tezo, da je namen metode logične analize stavkov *Traktata* terapevtski, še več, da je sam smisel filozofije *Traktata* terapevtski, saj bralca poskuša prepričati v nesmiselnost metafizike na način *reductio ad absurdum* – torej s predpostavko teze o pravilnosti metafizičnih trditev, ki se skozi logično analizo metafizičnih stavkov, izkažejo za nesmiselne.

Zagovorniki terapevtske interpretacije ne zavračajo le idealističnih interpretacij Wittgensteinove filozofije, ampak tudi pojmovanje filozofije kot metafizike. Z razumevanjem Wittgensteinove filozofije kot terapije zavrnejo vsakršen idealizem, s tem pa tudi metafiziko; z razlaganjem filozofije *Traktata* kot terapevtske filozofije vzpostavijo kontinuiteto med zgodnjim in poznim obdobjem Wittgensteinovega filozofiranja. Ključnega pomena za vzpostavitev kontinuitete je razlaga bista filozofije *Traktata* kot zdravljenja bolezenskega stanja mišljenja. Z razlikovanjem med domišljijo na eni strani in bolezenskim stanjem domišljije na drugi strani Cora Diamond v svojem eseju *Ethics, imagination and the method of Wittgenstein's Tractatus* opredeli bistvo razumevanja filozofije *Traktata* kot terapije in pravi:

»Glede na moje branje knjiga razume posameznika, ki je v precepu iluzije, da obstaja filozofija v tradicionalnem smislu. Razume ga skozi vstop v to iluzijo z namenom, da bi ga pripeljala iz nje [...] Tukaj je potem opis – zunanji opis – razlike med stavki *Traktata* in stavki metafizika. Prve avtor pripozna za navaden nesmisel, medtem ko drugih ne; prvi služijo ljudem z domišljijo, drugi pa so rezultat nekakšnega bolezenskega domišljjskega stanja in filozofu, ki pride z njimi na dan, primanjkuje samorazumevanja, za katerega si *Traktat* prizadeva, da bi nam ga zagotovil.« (Diamond 2000, 160)

Stavki metafizike so stavki, ki kažejo na bolezensko stanje mišljenja in jih je zato treba podvreči terapiji, če naj bolezen odpravimo. Stavki v *Traktatu* pa so stavki, ki s pomočjo argumenta *ad absurdum* pokažejo, da so na videz resnični stavki metafizike v resnici nesmiselni in zato za filozofijo odvečni ter nebistveni. Stavki v *Trakta-*

tu imajo terapevtsko vrednost, saj je njihova naloga ozdraviti filozofijo metafizike, ki povzroča in vzdržuje bolezensko stanje mišljenja. Če se filozofiji kot metafiziki ne odpovemo, potem tudi filozofskih zagat ne bomo razrešili in se bodo zato vedno znova ponavljale, saj smo navajeni uporabljati izrazoslovje metafizike in razmišljati na metafizičen način, ki ga imamo navado posploševati na naravni jezik:

»Kadar filozofi uporabljajo neko besedo – 'vednost', 'bit', 'predmet', 'jaz', 'stavek', 'ime' – in skušajo dojeti bistvo reči, se moramo vselej vprašati: se ta beseda v jeziku, kjer je doma, dejansko kdaj tako rabi?

Mi besede speljujemo z njihove metafizične uporabe nazaj na vsakdanjo.«

(PI, I, 116)

Če želimo preprečiti nastanek filozofskih aporij, ki imajo svoj izvor v metafizičnem načinu mišljenja, moramo spremeniti način filozofiranja – torej v celoti zavrniti metafizični način kot način ubeseditve filozofije – obenem pa spremeniti pogled na samo filozofijo. Zato filozofsko stališče terapevtske interpretacije vidi rešitev v obravnavanju filozofije kot terapije ali v načinu zdravljenja bolezenskega stanja mišljenja. Filozofija je za terapevtsko interpretacijo *znanost o zdravljenju mišljenja*, ki filozofijo zvaža na *terapijo*. Ta teorija s pomočjo različnih znanstvenih metod, bistvo katerih je ozdravitev filozofije od metafizike, odstopa od vseh dosedanjih temeljev filozofskega mišljenja. Bistvo filozofije ni več v iskanju modrosti, ampak v *samozdravljenju* filozofije in njene zgodovine, predvsem pa v zdravljenju od metafizičnega načina razumevanja realnosti. Filozofija je tu *znanost*, njen namen pa je zdravljenje izraženih misli v filozofiji.

Terapevtska interpretacija korenito spremeni klasično razumevanje filozofije in nje-nega bistva, s tem ko opredeli filozofijo kot terapijo ali znanost o zdravljenju jezikovnih zablod v filozofiji in naravnem jeziku. Prehod iz tradicionalnega načina filozofskega mišljenja na znanstveno metodo iskanja pravih spoznanj je za terapevtsko interpretacijo Wittgensteinov prelom s filozofsko tradicijo. Bistvo tega prehoda je zdravljenje filozofije, ne pa spoznanje resnice kot vsebine filozofskega mišljenja.

::METAFIZIKA TRAKTATA

Terapevtska interpretacija obravnava metodo *Traktata* (metoda logične analize stavkov) kot terapijo, saj bralca preko analize logičnih stavkov in argumenta *ad absurdum* pripelje do spoznanja o nesmiselnosti metafizičnih stavkov, pri tem pa poza-blja, da bistvo Wittgensteinovega načina ukvarjanja s filozofijo ni v sistematičnem obravnavanju filozofskih vprašanj, temveč v njihovem analiziranju, ki pogosto daje kontradiktorne odgovore.

::LITERATURA

- Crary, A. in Read, R., (ur.) (2000): *The New Wittgenstein*. London and New York: Routledge.
- Crary, A. (ur.) (2007): *Wittgenstein and the Moral Life: Essays in Honour of Cora Diamond*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Hacker, P.M.S. (1996): *Wittgenstein's Place in Twentieth-Century Analytic Philosophy*. Oxford: Blackwell.
- Malcolm, N. (1954): »Wittgenstein's Philosophical Investigations«. V: *The Philosophical Review*, 63 (4), str. 530-559.
- McGinn, M. (1999): »Between Metaphysics and Nonsense: Elucidation in Wittgenstein's Tractatus«. V: *The Philosophical Quarterly*, let. 49, št. 197, str. 491-513.
- Ule, A. (1990): *Filozofija Ludwiga Wittgensteina: od Traktata do Filozofskih raziskav*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Wittgenstein, L. (1971): *Prototractatus*. Itaca, New York: Cornell University Press. [PTLP]
- Wittgenstein, L. (1976): *Logično filozofski traktat*. Ljubljana: Mladinska knjiga. [TLP]
- Wittgenstein, L. (2014): *Filozofske raziskave*. Ljubljana: Krtina. [PI]